

Деніз ішла пішки з вокзалу Сен-Лазар, куди її з двома братами доставив шербурзький поїзд. Маленького Пепе вона вела за руку. Жан плентався позаду. Усі троє страшенно втомилися від подорожі після ночі, яку провели на жорсткій лаві у вагоні третього класу. У величезному Парижі вони почувалися розгубленими й заблуканими, витріщалися на будинки та запитували на кожному перехресті: де вулиця Мішодьєр? Там живе їхній дядько Бодю. Потрапивши нарешті на площу Гайон, дівчина здивовано зупинилася.

— Жане, — промовила вона, — подивись-но!

І вони завмерли, притулившись одне до одного. Усі троє були в чорному: вони доношували старий одяг — траур по батькові. Деніз була непомітною дівчиною, занадто немічною для своїх двадцяти років. В одній руці вона несла невеликий вузлик, другою тримала за ручку молодшого п'ятирічного брата, позаду неї стояв, від подиву звисивши руки, старший брат — шістнадцятирічний підліток у повному розквіті юності.

— Так, — сказала вона, помовчавши, — ось магазин!

То був магазин новинок на розі вулиць Мішодьєр і Нев-Сент-Огюстен. У цей м'який і тьмяний жовтневий день його вітрини виблискували яскравими тонами. На вежі церкви Святого Роха пробило восьму. Париж іще тільки пробуджувався, і на вулицях зустрічалися лише службовці, що поспішали у свої контори, та господині, що вийшли за провізією. Біля входу в магазин двоє прикажчиків, піднявшись на драбини, розвішували вовняну матерію, а у вітрині з боку вулиці Нев-Сент-Огюстен інший прикажчик, стоячи на колінах спиною до вулиці, ретельно драпував складками відріз блакитного шовку. Покупців ще не було, та й службовці тільки почали прибувати, але магазин уже гудів усередині, як потривожений вулик.

— Так, що й казати, — зауважив Жан, — це краще за Валонь. Твій був не такий гарний!

Деніз знизала плечима. Вона два роки прослужила у Валоні, у Корна, кращого в місті торговця новинками, але цей магазин,

що несподівано трапився їм по дорозі, цей величезний будинок сповнив її невимовним хвилюванням і немов прикував до себе. Схвильована, здивована, вона забула про все на світі. На зрізаному кутку, що виходив на площу Гайон, виділялися високі скляні двері в орнаментальній рамі з рясною позолотою, вони сягали другого поверху. Дві алегоричні фігури, що відкинулися назад і сміються, жінки з оголеними грудьми, тримали розгорнутий сувій, на якому було написано: «Дамське щастя». Звідси суцільним ланцюгом розходилися вітрини: одні тягнулися по вулиці Мішодьєр, інші — по Нев-Сент-Огюстен, займаючи, крім кутового будинку, ще чотири, нещодавно куплених і пристосованих для торгівлі — два ліворуч і два праворуч. Ці вітрини, що йшли вдалечінь, здавалися Деніз нескінченними. Крізь їхнє дзеркальне скло, а також у вікнах другого поверху можна було бачити все, що діється всередині. Ось нагорі панянка в шовковій сукні точить олівець, а неподалік дві інші розкладають оксамитові манто.

— «Дамське щастя», — прочитав Жан з легким смішком: у Валоні в цього красеня-юнака вже була інтрижка з жінкою. — Так, мило! Це повинно залучати покупців.

Але Деніз цілковито занурилася в споглядання виставки товарів, що розташувалася біля центрального входу. Тут, просто неба, біля під'їзду, були розкладені, ніби приманка, купи дешевих товарів на всі смаки, щоб перехожі могли їх купити, не заходячи в магазин. Зверху, з другого поверху, звисали полотнища вовняної матерії й сукон, матерії з мериносової вовни, шевйот і мольтон, що майоріли, як прапори. На їхньому темно-сірому, синьому, темно-зеленому тлі чітко виділялися білі ярлички. З боків, що обрамляли вхід, висіли хутряні палантини, вузькі смуги хутра для оздоблення суконь — попелясто-сірі білячі спинки, білосніжний пух лебединих грудок, кролик, підроблений горностаї і підроблена куниця. Унизу в ящиках, на столах, серед купи відрізів височіли гори трикотажних товарів, що продавалися за безцінь: рукавички й в'язані хустки, капори, жилети, усілякі зимові речі — строкаті, візерункові, смугасті, у червоний горошок. Деніз упала в очі картата матерія по сорок п'ять сантиметрів за метр, шкурки американської норки по франку за штуку, мітенки за п'ять су. Це було схоже

на гігантський ярмарок. Здавалося, магазин луснув від безлічі товарів, і надлишок вилився на вулицю.

Дядечко Бодю був забутий. Навіть Пепе, що не випускав руку сестри, витріщив очі. Візок, що наближався, прогнав їх із площі, і вони машинально пішли вулицею Нев-Сент-Огюстен, переходячи від вітрини до вітрини й подовгу простоюючи перед кожною. Спочатку їх вразило хитромудре влаштування: угорі по діагоналі були розташовані парасольки у вигляді даху сільської хатини, унизу на металевих прутах висіли шовкові панчохи, що немов обтягували округлі ікри; тут були панчохи всіх кольорів: чорні з ажуром, червоні з вишивкою, тілесного кольору, засіяні букетиками троянд, і їхня атласиста в'язь здавалася ніжною, як шкіра білявки. Нарешті, на полицях, покритих сукном, лежали симетрично розкладені рукавички з подовженими, як у візантійської діви, пальцями і з долонею, відміченою якоюсь трохи незграбною, воістину дівочою грацією, як досі не ношені жіночі наряди. Але особливо приголомшила їх остання вітрина. Шовк, атлас й оксамит були представлені тут у всій різноманітності переливчастої, миготливої гами найтонших відтінків: нагорі — оксамит густого чорного кольору й оксамит молочної білизни, нижче — атласні тканини, рожеві, блакитні, у химерних складках, що поступово переходили в бліді, нескінченно ніжні тони; ще нижче, немов живі під досвідченими пальцями продавця, переливалися шовки всіх кольорів веселки — відрізи, згорнуті у вигляді кокард і розташовані красивими складками, ніби на грудях, що здійснюються. Кожен мотив, кожна барвіста фраза вітрини була відокремлена від іншої начебто приглушеним акомпанементом — легкою хвилястою стрічкою кремкових фулярів. А по обидва боки вітрини височіли купи шовку двох сортів: «щастя Парижа» й «золотиста шкіра» — шовки ці продавалися тільки тут і були надзвичайним товаром, якому належало зробити переворот у торгівлі новинками.

— О! Такий фай і всього по п'ять шістьдесят! — шепотіла Деніз, зачудована «щастям Парижа».

Жан почав нудьгувати. Він зупинив перехожого:

— Скажіть, будь ласка, де вулиця Мішодьєр?

Виявилось, що це перша вулиця праворуч, і молоді люди повернули, огинаючи магазин. Коли Деніз вийшла на вулицю Мішодьєр, її приголомшила вітрина з готовими жіночими нарядами: у Корна вона якраз торгувала готовим одягом. Нічого подібного вона ніколи ще не бачила. Від здивування вона навіть не могла зрушити з місця. Углибині широкі смуги дуже дорогих брюгських мережив спускалися донизу на кшталт вітарної завіси, що розпростерла рудувато-білі крила. Далі гірляндами спадали хвилі алансонських мережив. Широкий потік малинських, валансьєнських, венеціанських мережив та брюссельських аплікацій був схожий на сніг, що падав. Праворуч і ліворуч похмурими колонами вишикувалися штуки сукна, що ще більше відтіняли задній план святинища. У цій каплиці, спорудженій на честь жіночої краси, було виставлено готове вбрання: у центрі вміщувалося щось виняткове – оксамитове манто з оздобленням зі сріблястої лисиці, по один бік красувалася шовкова ротонда, підбита вивірковим хутром, по інший – сукняне пальто з облямовуванням з півнячого пір'я. Нарешті, тут же виставляли бальні накидки з білого кашеміру, підбиті білим же, оздоблені лебединим пухом або шовковим шнуром. Тут можна було підібрати собі будь-яку річ до смаку, починаючи від бальних пелерин за двадцять дев'ять франків і закінчуючи оксамитовим манто ціною в тисячу вісімсот. Пишні груди манекенів розтягували матерію, широкі стегна підкреслювали тонкість талії, а відсутню голову замінювали великі ярлики, прикріплені шпильками до червоного мольтона шиї. Дзеркала з обох боків вітрини розташовувалися так, що манекени без кінця відбивалися й множилися в них, населяючи вулицю прекрасними жінками на продаж, ціну яких позначали великі цифри на місці голови.

– Вони чудові! – вирвалося в Жана, який не знайшов інших слів для вираження свого захоплення.

Він стояв нерухомо, роззявивши рота. Уся ця жіноча розкіш так йому подобалася, що він навіть порожів. Він був наділений дівочою красою, красою, яку немов викрав у сестри: у нього був блідий колір обличчя, рудувате кучеряве волосся, а очі й губи – вологі, ніжні. Зачарована Деніз поруч з ним здавалася ще тендітнішою. Це враження посилювалося через стомлене довгасте обличчя,

завеликий рот і безбарвне волосся. Пепе, зовсім білястий, як це часто буває в дітей його віку, усе тісніше притискався до сестри, ніби охоплений неспокійною потребою ласки, збентежений і захоплений гарними дамами з вітрини. Ця сумна дівчина з дитиною та красень-підліток, усі троє в чорному, біляві й бідно вбрані, являли собою настільки своєрідне видовище й були такі чарівні, що перехожі з усмішкою оберталися на них.

Повний сивий чоловік із широким жовтувато-блідим обличчям, що стояв на порозі однієї з крамниць по інший бік вулиці, уже давно розглядав їх. Очі його налилися кров'ю, рот смикався: він був у нестямі від вітрин «Дамського щастя», а вигляд дівчини та її братів довершував його роздратування. Ну що за простаки, чого вони роззявили роти на ці шарлатанські приманки?

– А дядько! – раптом згадала Деніз, немов прокинувшись від сну.

– Це і є вулиця Мішодьєр, – сказав Жан. – Він живе десь тут.

Вони підняли голови, обернулися. І просто перед собою, над повним паном, побачили зелену вивіску зі злинялим жовтим написом: «Старий Ельбеф, сукна та фланелі. – Бодю, наступник Ошкорна». Будинок, у незапам'ятні часи пофарбований рудуватою фарбою та затиснутий між двох великих особняків у стилі Людовика XIV, мав по фасаді усього лише три вікна. Вікна ці, квадратні, без віконниць, забезпечувалися тільки залізною рамою з двома перекладами хрест-навхрест. Очі Деніз були ще сповнені блиском вітрин «Дамського щастя», а тому її особливо вразила вбогість лавки, що притулилася на першому поверсі. Низька стеля немов придавила її, зверху нависав другий поверх, а вузькі вікна у вигляді півмісяця були як у в'язниці. Дерев'яні рами того ж пляшкового кольору, що й вивіска, набувши від часу відтінків вохри й асфальту, облямовували дві глибокі чорні запилені вітрини, де невиразно виднілися нагромаджені одна на одну штуки матерії. Відчинені двері вели, здавалося, у сирий сутінок льоху.

– Ось, – сказав Жан.

– Ну що ж, ходімо, – вирішила Деніз. – Ходімо. Ходімо, Пепе.

Але вони всі ще не наважувалися рушити з місця: їх охопила боязкість. Щоправда, коли помер їхній батько, якого забрала

та сама лихоманка, від якої місяцем раніше померла мати, дядько Бодю під враженням подвійної втрати написав племінниці, що в нього завжди знайдеться для неї місце, якщо вона забажає шукати щастя в Парижі; але від часу цього листа минув уже майже рік, і дівчина тепер каялася, що так необачно виїхала з Валоні й задалегідь не сповістила дядька про свій приїзд. Адже він зовсім не знає їх і не бував у Валоні з того часу, як ще юнаком поїхав звідити й улаштуватися молодшим прикажчиком до сукнарня Ошкорна, з дочкою якого згодом одружився.

— Пане Бодю? — запитала Деніз, зважившись нарешті звернутися до гладкого пана, який усе ще дивився на них, дивуючись їхній поведінці.

— Це я, — відповів він.

Тоді Деніз, уся розчервонівшись, пролепетала:

— От чудово! Я — Деніз, а це — Жан, а ось це — Пепе... Бачите, дядьку, нарешті ми й приїхали.

Бодю остовпів від подиву. Великі червоні очі його закліпали, і без того незв'язна мова стала ще більш непослідовною. Він був, очевидно, дуже далекий від думок про цю сім'ю, що так несподівано звалилася йому на голову.

— Як? Як? Ви тут? — на всі лади повторював він. — Та ви ж були у Валоні! Чому ж ви не у Валоні?

Довелося йому все пояснити. Лагідним, злегка тремтячим голосом Деніз розповіла, як після смерті батька, який угатив усе до останнього шелягу на свою фарбувальню, вона залишилася матір'ю для хлопчиків. Її заробітку в Корна не вистачало навіть на те, щоби прогодуватися. Жан, однак, працював у столяра-червонодеревника, що лагодив старовинні меблі, але ще нічого не заробляв. Тим часом він виявляв смак до старовинних речей і любив вирізати з дерева фігурки, а одного разу, знайшовши шматок слонової кістки, заради розваги виточив голову, яку випадково побачив якийсь перехожий; цей пан і переконав їх виїхати з Валоні й підшукав для Жана місце в Парижі в різьбярня по кістці.

— Розумієте, дядечку, Жан завтра ж відправиться на навчання до свого нового господаря. Грошей з мене за це не вимагатимуть. Ба більше, він навіть отримає дах над головою та їжу... Що ж

стосується Пепе й мене самої, я думаю, ми як-небудь проживемо. Гірше, ніж у Валоні, нам не буде.

Але вона промовчала про любовні пригоди Жана, про його листи до дівчини з поважної сім'ї, про те, як підлітки цілувалися через огорожу, — словом, про скандал, що примусив її виїхати з рідного міста. Вона супроводжувала брата в Париж головним чином для того, щоб наглядати за ним. Ця велика дитина, така красива й весела, яка вже привертала увагу жінок, викликала в неї материнську тривогу.

Дядько Бодю ніяк не міг прийти до тями та знову взявся за розпитування. Почувши, однак, як вона говорить про братів, він став звертатися до неї на «ти».

— Отже, батько так-таки нічого вам і не залишив? А я був упевнений, що в нього ще вціліло трохи грошей... Ах, скільки разів я писав йому, радив не зв'язуватися з цією фарбувальнею. У нього було добре серце, але розсудливості ані на гріш! І ти залишилася з цими хлопцями на руках! Тобі довелося годувати цю дрібноту!

Його жовчне обличчя просвітліло, очі вже не були налиті кров'ю, як тоді, коли він дивився на «Дамське щастя». Раптом він помітив, що загороджує вхід.

— Ходімо ж, — сказав він, — проходьте, якщо вже приїхали... Проходьте, нема чого ловити гав.

І, ще раз кинувши злісний погляд на вітрини навпроти, він провів дітей у крамницю та став кликати дружину й дочку:

— Елізабет! Женев'єво! Ідіть-но сюди, тут до вас гості!

Сутінки, що панували в крамниці, збентежили Деніз і хлопчиків. Засліплені яскравим денним світлом, що заливало вулиці, вони напружували зір, немов на порозі якогось лігва, і намацували ногами підлогу, інстинктивно побоюючись віроломної сходинки. Цей неясний страх ще більше зближував їх, вони ще тісніше тупилися одне до одного: хлопчик, як і раніше, тримався за спідницю дівчини, старший ішов позаду — так вони заходили, і всміхаючись, і тремтячи. Їхні чорні силуети в траурному одязі чітко вимальовувалися на тлі осяйного ранку, косі промені сонця золотили їхнє біляве волосся.

— Проходьте, проходьте, — повторював Бодю.

І він коротко пояснив дружині й дочці, у чому справа.